

การศึกษาประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีน ในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

A Study of Chinese Spirit Festival of Chinese-Thai People In Chon Buri Municipality, Chon Buri Province

Qin Hua*

นฤมล ลิ้มยะชาติ (Narumol Leepiyachart)**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสารทจีน รวมทั้งขั้นตอนการปฏิบัติและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามจากชาวบ้าน กรรมการ เจ้าหน้าที่ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติประเพณีสารทจีน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตและการถ่ายภาพประกอบ จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์พร้อมมีภาพประกอบ

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประเพณีสารทจีนสืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมและประเพณีเช่นสรวงบูชาในสมัยโบราณของจีนความเชื่อทางศาสนาเต๋าและความเชื่อทางพุทธศาสนาหายาน
2. ประเพณีสารทจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรีเกิดขึ้นโดยชาวจีนแต่จิวที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยโดยเฉพาะในจังหวัดชลบุรีหลายระลอกด้วยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20
3. การปฏิบัติประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรีมี 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมงานก่อนวันประเพณีและ

* นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ขั้นตอนการปฏิบัติในวันประเพณี ทั้งนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้า ความเชื่อเรื่องวิญญาณหรือชีวิตหลังความตาย ความเชื่อเรื่องการทำบุญ ความเชื่อเรื่องอาหารที่เป็นมงคล และความเชื่อเรื่องการเผาเครื่องเซ่นไหว้ เป็นต้น

คำสำคัญ: ประเพณีสารทจีน, ความเชื่อ, ชาวไทยเชื้อสายจีน

Abstract

The purpose of this research is to study the origin and related beliefs of the custom of Chinese Spirit Festival of China, as well as the origin of Chinese-Thai people in Chon Buri Municipality, Chon Buri Province and Their Chinese Spirit Festival customs. Field data collection were undertaken with villagers, members, staffs of religious sites and other related personnel who had experience with arranged Chinese Spirit Festival customs. In-depth interview, observation, and photographing were used as the field data collecting tools. The data was analyzed using content analysis and the results are presented in descriptive analysis form.

The results show that 1) the primitive worship and sacrificial customs are derived from ancient China, the belief of Taoism and the belief of Buddhism are the origin of the custom of Chinese Spirit Festival of China; 2) From the 12th century to the beginning of the 20th century, Chaozhou people migrated to Thailand, especially to Chon Buri Province many times due to domestic and foreign factors; 3) The operating stage of Chinese Spirit Festival of Chinese-Thai people in Chon Buri Municipality, Chon Buri Province is divided into two operating stages, the preparation before the festival day and the operation during the festival day which including various beliefs such as belief in god, faith in the soul or belief in life after death, the good faith, faith in meaning auspicious food, belief in burnt sacrifice supplies, etc.

Keywords: Spirit Festival, Belief, Chinese-Thai people

บทนำ

วัฒนธรรมเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนการเข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่งจะสามารถเข้าใจวิถีชีวิตของกลุ่มชนหรือสังคมนั้นได้อย่างดีประเพณีเป็นส่วนประกอบสำคัญของวัฒนธรรมมีอยู่ทุกชาติทุกภาษาและเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเจริญของชนชาติหรือสังคมในแต่ละพื้นที่แต่ละยุคสมัยสมควรแก่การศึกษาและสงวนไว้เป็นอย่างยิ่งเนื่องจากประเพณีมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมและยุคสมัยการศึกษาประเพณีเพื่อส่งเสริมความรู้ความเป็นเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของกลุ่มชนจึงเป็นเรื่องสำคัญ

ประเพณีสารทจีน เป็นประเพณีหนึ่งที่สำคัญในวัฒนธรรมจีน ซึ่ง จิตราก่อนนทเกียรติ (2550, หน้า 69) ให้คำอธิบายว่า “สารท” คือ วันกลาง “สารทจีน” หมายถึง การไหว้ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 7 ของจีน สารทจีนเรียกตามภาษาจีนว่า “จงหยวนเจี๋ย” แปลว่า เทศกาลจงหยวน สำเนียงแต้จิ๋วออกเสียงว่า “ตงจ้งโจ้ย” นอกจากนี้ ถาวร ลิกโกทอล (2549, หน้า 87) ยังกล่าวว่า สารทจีน มีชื่ออีก 2 ชื่อที่นิยมเรียกกัน คือ “ซีเยว่ป๋น” แปลว่า เทศกาลกลางเดือน 7 ซึ่งสำเนียงแต้จิ๋วออกเสียงว่า “ซิกจ้วยปั่ว” และ “ก้วยเจี๋ย” แปลว่า เทศกาลผี ซึ่งสำเนียงแต้จิ๋วออกเสียงว่า “ก้วยโจ้ย”

ประเพณีสารทจีน เป็นประเพณีที่ชาวจีนทุกกลุ่มภาษาต่างให้ความสำคัญดังที่หยางซื่อ-หมิน (Yang Simin, 1991, P. 128) ระบุว่า ถ้าหากว่าวันตรุษจีนในแต่ละปี เป็นวันที่ผู้มีชีวิตอยู่บนโลกมนุษย์นั้นมีความสุขมากที่สุด สำหรับชาวจีนผู้เน้นเรื่องบรรพบุรุษ พิธีพิถันกับความกตัญญูตเวที่ ก็ควรจะมีวันหนึ่งที่เป็นวันแห่งความสุขสำหรับผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งก็คือ “ซีเยว่ป๋น” (หมายถึง กลางเดือน 7)” สาเหตุที่ “ซีเยว่ป๋น” ถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ก้วยเจี๋ย” แปลว่า เทศกาลผี นั้นก็น่าจะเนื่องมาจากเหตุนี้เอง

ประเพณีสารทจีน เป็นประเพณีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเซ่นไหว้วิญญาณหรือผีของชาวจีน ดังที่ พรพรรณ จันทโรนานนท์ (2550, หน้า 65-67) กล่าวว่า ชาวจีนเชื่อกันมาแต่โบราณว่า คนตายแล้วเป็นผี เมื่อมีการเซ่นไหว้บูชาวิญญาณเหล่านั้นจะช่วยส่งให้ครอบครัวเป็นสุข หากไม่เซ่นไหว้เลย วิญญาณเหล่านั้นก็จะก่อความให้ครอบครัวมีแต่ความวุ่นวายเกิดเหตุและภัยต่าง ๆ แต่วิญญาณของบรรพบุรุษนั้นชาวจีนเชื่อว่าไม่ใช่ผีธรรมดา เพราะสามารถปกป้องคุ้มครองบุตรหลาน ให้ครอบครัว

เจริญรุ่งเรืองและพบแต่สิ่งดี ๆ ในชีวิต ทำธุรกิจได้ก็เจริญรุ่งเรือง ชาวจีนจึงเช่นไหว้บรรพบุรุษหลายครั้งตลอดปี โดยเฉพาะในเดือน 7 ถือได้ว่าเป็นเดือนที่มีความสำคัญที่สุดของชาวจีน เพราะเป็นเดือนที่อยู่ในช่วงกลางปี ตรงกับช่วงเวลาที่เก็บเกี่ยว ทุกครัวเรือนจะต้องนำผลผลิตใหม่ที่เก็บจากในสวนในนามาเป็นเครื่องเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อบอกกล่าวบรรพบุรุษให้รับรู้เรื่องที่ไม่ตรหหลานเหนื่อยยาก และได้ผลตอบแทนอย่างอุดมสมบูรณ์ และถือโอกาสตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษที่ช่วยปกป้องคุ้มครองให้บุตรหลานได้ผลเก็บเกี่ยวอุดมสมบูรณ์ พร้อมกันนั้นก็ขอให้ปีที่จะมาถึงเป็นปีแห่งโชคลาภเช่นกัน การอยู่ดีกินดีย่อมเป็นที่ต้องการของผู้คนทุกกลุ่มชน ในขณะเดียวกัน เซียว ฟ่าง (Xiao Fang, 1998, P. 70) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่าช่วงฤดูใบไม้ร่วงเป็นฤดูกาลเก็บเกี่ยว ทุกครัวเรือนจะต้องจัดพิธีบวงสรวงบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ ถวายผลผลิตใหม่ให้กับบรรพบุรุษ เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณที่ได้ปกป้องคุ้มครองลูกหลาน และแสดงความเคารพต่อวิญญาณที่อยู่เหนือธรรมชาติเหล่านั้นด้วย เนื่องจากชาวจีนโบราณถือว่า ของดีมีค่านั้นควรจะถวายให้แก่วิญญาณทั้งหลายก่อน หลังจากนั้นค่อยนำมารับประทานเองได้ มิฉะนั้น อาจทำให้วิญญาณเกิดความไม่พอใจ และลงโทษด้วยการทำให้เกิดภัยพิบัติ นอกจากนี้ ถาวร ดิกชโกศล (2552, หน้า 157) ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า การเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษในฤดูใบไม้ร่วงตามความเชื่อดั้งเดิมดังกล่าวนี้ ต่อมาได้ผสมผสานกับแนวความคิดของลัทธิขงจื้อลัทธิเต๋า และพุทธศาสนานิกายมหายานอย่างกลมกลืน กลายเป็นวันเทศกาลสำคัญทั้งของลัทธิขงจื้อ ศาสนาเต๋า พุทธศาสนานิกายมหายาน และชาวบ้าน

ประเพณีมีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากการเซ่นไหว้ในโอกาสอื่น ๆ ดังที่วันทิพย์ สิ้นสูงสุด (2536, หน้า 197) ได้กล่าวไว้ว่า การไหว้ในประเพณีสารทจีนจะพิเศษกว่าการไหว้ในประเพณีอื่น ๆ กล่าวคือ มีการไหว้ขนมเซ่ง ขนมเทียน และนอกจากไหว้เจ้าที่และบรรพบุรุษแล้ว ยังมีการไหว้วิญญาณที่ไม่มีญาติด้วย สำหรับชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยหรือชาวไทยเชื้อสายจีน ก็ถือโอกาสนี้ไหว้ต้นตระกูลจีนหรือชาวจีนที่เข้ามาเมืองไทยรุ่นแรก ๆ ซึ่งเสียชีวิตแล้วและไม่มีลูกหลานสืบสกุล ทำให้ไม่มีคนมาไหว้บูชา (จัดอยู่ในประเภทผีไม่มีญาติ) ดังนั้น ในประเพณีสารทจีนบางบ้านจะจัดให้มีอาหารประกอบพิธี 3 ชุด คือไหว้เจ้าที่ชุดหนึ่ง ไหว้บรรพบุรุษชุดหนึ่ง และไหว้ต้นตระกูลจีนอีกชุดหนึ่ง ของเซ่นไหว้ในประเพณีนั้น มีอาหารคาว ขนมเซ่ง ขนมเทียน ผลไม้ และกระดาษเงินกระดาษทอง เป็นต้น

จังหวัดชลบุรีเป็น 1 ใน 5 จังหวัดที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทย อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก ดังที่ ภาวดี มหาวรรณ (2554, หน้า 47) กล่าวไว้ว่า จังหวัดชลบุรีเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนที่อยู่บนเส้นทางการค้าขายระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และเป็นชุมชนเมืองท่าที่จอดพักเรือสินค้าจากต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายกับประเทศไทย และจากประเทศไทยที่จะไปค้าขายกับต่างประเทศมาแต่ครั้งอดีตจึงเป็นพื้นที่ที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวต่างประเทศ ประกอบกับเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีการคมนาคมที่สะดวก มีอากาศดี มีเนื้อที่กว้างใหญ่แต่ประชากรเบาบาง มีภูมิประเทศที่ดี เหมาะสำหรับพักผ่อนตากอากาศและตั้งหลักแหล่งเพื่อทำมาหากิน ทำให้ชาวต่างประเทศนิยมเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบสัมมาชีพมากกว่าชาวต่างประเทศอื่น ๆ ซึ่ง บุญเดิม พันรอบ (2532, หน้า 9) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ชาวจีนแต่จิวเป็นกลุ่มชาวจีนในจังหวัดชลบุรี เข้ามาประกอบอาชีพทุกอย่างตั้งแต่รับจ้างสีข้าวด้วยมือ ร่วมทุนกันตั้งโรงสีข้าว แยกออกมาตั้งโรงสีข้าวของตนเอง รับจ้างย้อมผ้า ค้าผ้า เป็นนายเรือ ค้าขายปลา ของป่า เครื่องเทศ ทำกะปิเคย ทำน้ำปลากระตัก รวมทั้งเป็นชาวไร่ เป็นช่าง กล่าวคือเป็นตั้งแต่กุลิจนถึงนายทุน นอกจากนี้ พัทธินทร บุญนิยม (2514, หน้า 21-22) ได้กล่าวว่า ในเขตอำเภอเมืองโดยเฉพาะเขตเทศบาลเมือง อาจกล่าวได้ว่าเป็นถิ่นของชาวจีนในจังหวัดชลบุรี เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีชาวจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต่จิวอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นถึง 90% ของจำนวนพลเมืองทั้งหมด มีตึกแถวร้านค้าต่าง ๆ และมีศาสนสถานจีน เช่น วัด ศาลเจ้า และโรงเรียนเป็นจำนวนมาก สังเกตได้ว่า พลเมืองในเขตร้านค้าเป็นชาวจีน การค้าขายตกอยู่ในมือชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ ชาวไทยมักอาศัยอยู่ต่างอำเภอหรือหากอาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมือง ก็มักอยู่นอกเขตเทศบาล ประกอบอาชีพค้าขายหรือเป็นชาวประมงและชาวไร่ อย่างไรก็ตามชาวจีนเหล่านี้เมื่อมาอยู่ในชลบุรีแล้วก็ยังคงรักษาและสืบต่อประเพณี วัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวจีน โดยเฉพาะประเพณีสารทจีน

โดยสรุปแล้ว ประเพณีสารทจีนเป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเช่นไหว้วิญญาณเป็นหลักของชาวจีน มีการสืบต่อกันมาอย่างแพร่หลายและเป็นเวลานานมีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากการเช่นไหว้ในโอกาสอื่น ๆ เป็นประเพณีที่ชาวจีนทุกกลุ่มภาษาต่างให้ความสำคัญในรอบปี โดยเฉพาะชาวจีนแต่จิว เนื่องจาก

ว่าเป็นกลุ่มชนที่มีความเชื่อเรื่องผีสาวยทวดตึงลึงลับเป็นอย่างดี จึงให้ความสำคัญและยึดมั่นในการเซ่นไหว้วิญญาณในโอกาสต่าง ๆ มากกว่าชาวจีนกลุ่มอื่น ในเทศกาลสารทจีนชาวจีนแต่จิวจึงนิยมจัดเป็นงานใหญ่โต สำหรับเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรีเป็นชุมชนเมืองท่าขนถ่ายสินค้าระหว่างสยามกับต่างประเทศ มาแต่สมัยโบราณ สะดวกในการติดต่อกับต่างประเทศและศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองไทย จึงเป็นเขตพื้นที่ที่ได้รับความนิยมจากชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนแต่จิวได้อพยพเข้ามาในเขตพื้นที่นี้เป็นเวลายาวนาน และตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น ชาวจีนแต่จิวเหล่านี้ได้สืบลูกสืบหลาน สร้างสรรค์สังคม สืบทอดวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วย ภาษา ความเชื่อ ประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น หล่อหลอมให้ลูกหลานที่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน มีเอกลักษณ์ของตนอย่างเด่นชัดในสังคมไทยซึ่งการปฏิบัติในประเพณีสารทจีนถือได้ว่า เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวไทยเชื้อสายจีน การศึกษาวิธีการปฏิบัติและความคิดความเชื่อที่เกี่ยวกับประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรีมาศึกษาจะช่วยให้มีความรู้ความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในท้องถิ่นนี้ได้ อีกทั้งยังเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาและอนุรักษ์ประเพณีต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสารทจีนของชาวจีนในประเทศจีน
2. ศึกษาประวัติความเป็นมาของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี
3. ศึกษาขั้นตอนการปฏิบัติและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

วิธีการวิจัย

ได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. สำรวจและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจและศึกษา

เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณีสารทจีน ประเพณีและวิถีปฏิบัติของชาวแต้จิ๋วในถิ่นเจ้าโจวมณฑลทงกวางตุ้ง ประเทศจีน ประวัติความเป็นมาของชาวไทยเชื้อสายจีน เป็นต้น เพื่อใช้เป็นความรู้ พื้นฐานในการกำหนดขอบเขตกรอบแนวคิดในการศึกษาและใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้า

2. เก็บรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารต่าง ๆ เช่น งานวิจัย หนังสือ เว็บไซต์ เป็นต้น ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีสารทจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน และข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกต ถ่ายภาพประกอบและการสัมภาษณ์ด้วยการบันทึกลงในแถบบันทึกเสียงหรือจดบันทึกตามความเหมาะสม โดยผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์คือ ชาวบ้านที่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีนที่พำนักอยู่ในเขตพื้นที่ที่ศึกษามาไม่น้อยกว่า 10 ปี และปัจจุบันยังคงอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ที่ศึกษาด้วย เคยปฏิบัติและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว รวมทั้งกรรมการ เจ้าหน้าที่ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่เป็นผู้ปฏิบัติหลักในพิธีงานประเพณีสารทจีนในศาสนสถานจีนในเขตพื้นที่ที่ศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี

3. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแหล่งเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาและสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนดไว้ นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ที่บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงมาถอดข้อความ ด้วยวิธีสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตด้านเนื้อหา จากนั้นนำข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นมาตรวจสอบความสมบูรณ์และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ ตามที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตรวจสอบข้อมูลภาพเพื่อใช้ประกอบในงานวิจัย การนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ และมีภาพประกอบ

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง “การศึกษาประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี” สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ประเพณีสารทจีนของชาวจีนในประเทศจีนมีความเป็นมาและคติความเชื่อสืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมและประเพณีเช่นสรวงบูชาในสมัยโบราณของจีน

ความเชื่อเรื่อง “ซานกวน” และ “ซานหยวน” ทางศาสนาเต๋า ซึ่ง “ซานกวน” หมายถึง สามขุนนางในสวรรค์ได้แก่ “เทียนกวน” เป็นเทพที่มีหน้าที่ประทานโชค “ตี้กวน” เป็นเทพที่มีหน้าที่ประทานอภัยโทษ และ “ส่วย กวน” เป็นเทพที่มีหน้าที่จัดทุกข์ภัย ส่วน “ซานหยวน” นั้น เป็นการเรียกแบบรวม ๆ ของวันเทศกาลของ “ซานกวน” และความเชื่อการจัดงานอุทิศลัมพณสังฆทานเพื่อทำทานอุทิศส่วนกุศลแก่วิญญาณไร้ญาติ และปลดวิญญาณให้พ้นจากทุกข์ในพุทธศาสนามหายาน ทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุผลหลัก ๆ ดังนี้

ประการแรก วัฒนธรรมจีนเป็นวัฒนธรรมเฉพาะตนโดยมีการหลอมรวมระบบความเชื่อหลายระบบเข้าด้วยกัน ส่วนชาวจีนถือได้ว่า เป็นนักจารีตนิยมพยายามรักษายึดถือและสืบทอดจารีตประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษไม่ว่าอยู่ที่ไหน สอดคล้องกับที่ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ (2542, หน้า 27) ได้กล่าวว่า ระบบความเชื่อของชาวจีนมีลักษณะเป็นความเชื่อแบบสังเคราะห์ เป็นการยอมรับระบบความเชื่อหลายอย่างซึ่งมีที่มาจากแหล่งแตกต่างกัน โดยนำมาผสมผสานจนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะของชาวจีน และเมื่อชาวจีนเหล่านี้อพยพสู่ประเทศไทยก็ได้้นำความเชื่อในด้านศาสนา พิธีกรรม และเทศกาลติดตามเข้ามาด้วย

ประการที่สอง ศาสนาเต๋าเป็นศาสนาพื้นถิ่นของประเทศจีนที่มีประวัติอันยาวนาน มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีชีวิตชาวจีน มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีของชาวจีน สำหรับประเพณีสารทจีนนั้น ดังที่ เรือนแก้ว ภัทธานูประวัติ (2552, หน้า 118-119) ได้กล่าวว่า ตามความเชื่อทางเต๋า ในช่วงเดือน 7 ของทุกปี เทพเจ้าผู้ทรงมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบโลกมนุษย์จะลงมาจากสวรรค์ เพื่อตรวจดูความดีความชั่วของมนุษย์โลก และในช่วงเดียวกันนรกภูมิก็มีการปล่อยวิญญาณพวกภูตผีไร้ญาติให้ออกมารับส่วนบุญในโลกมนุษย์ โดยกำหนดเป็น 1 เดือน เมื่อครบกำหนดสิ้นเดือน 7 แล้ว วิญญาณทั้งหลายต้องกลับสู่นรกภูมิชาวจีนจึงมีการเรียกเดือนนี้ว่า เป็นเดือนประตูผีเปิด-ปิด จากความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวจีนในโลกมนุษย์ต่างประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี หรือพยายามทำความดีให้เทพเจ้าเห็น ขณะเดียวกันก็ต้องการจะอุทิศบุญกุศลให้ผีไร้ญาติ ปัจจุบันในเทศกาลสารทจีนตามศาลเจ้ามักมีพิธีกรรมการทิ้งกระดาษวิญญาณ (ซีโกว) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนบุญให้บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว และส่งสิ่งของเครื่องใช้ ข้าวปลาอาหารแก่ผีไร้ญาติ รวมทั้งบริจาคสิ่งของแก่คนยากคนจน

ประการที่สาม ศาสนาพุทธที่เผยแพร่ในประเทศจีนมาแต่โบราณเป็นศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีอยู่ของชาวจีนเป็นอย่างมาก ดังที่ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ (2542, หน้า 37) ได้กล่าวว่านิกายมหายานได้เผยแผ่เข้าสู่ในจีนประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 และได้เข้าผสมผสานกับลัทธิขงจื้อ และเต๋า ปรัชญามหายานได้ช่วยเสริมลักษณะลัทธิขงจื้อที่มุ่งแก้ปัญหาสังคมและเน้นประโยชน์ในปัจจุบัน กับช่วยเสริมลัทธิเต๋าที่มุ่งให้ความสำคัญกับธรรมชาติและเน้นประโยชน์ในอนาคต จนทำให้ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และมหายานรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สอดคล้องกับที่ เซียว ฟาง (Xiao Fang, 1998, P. 71) ได้กล่าวว่า การเซนไหว้ดวงดวงบรรพชนในฤดูใบไม้ร่วงของคนโบราณได้เปลี่ยนโฉมหน้าใหม่ในรัชสมัยเหลียง (ค.ศ. 502-557) ยุคราชวงศ์เหนือ-ใต้ (ค.ศ. 420-589) เนื่องจากได้มีการหลอมรวมกับวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาที่กำลังแพร่หลายอยู่ในสังคม โดยในหนังสือ จิงอู่ซุ่ยซือจี้ (บันทึกเทศกาลและตำนานในพื้นที่จิงอู่) ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของเทศกาลเซนไหว้ดวงดวงบรรพชนในฤดูใบไม้ร่วงว่าท่ามกลางบรรยากาศสังคมที่นับถือยกย่องพุทธศาสนาเป็นอย่างสูง ทำให้เทศกาลไผ่ล่า (ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 7 ซึ่งทางพุทธศักราชถือว่าเป็นวันขึ้นปี วันแรม 1 ค่ำเดือน 7 เป็นวันขึ้นปีใหม่) ซึ่งเดิมเป็นเทศกาลทางพุทธศาสนาได้หลอมรวมกับแนวความคิดลัทธิขงจื้อ ศาสนาเต๋าและความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านกลายเป็นเทศกาลใหม่เทศกาลหนึ่ง เรียกกันว่า “อวี๋หลันผินเจี๋ย” ตามภาษาจีนหรือ “วันอุลลัมพนสังฆทาน” คำว่า “อุลลัมพนะ” เป็นภาษาสันสกฤตหมายถึง ช่วยผู้ที่ถูกแขวนห้อยหัวให้พ้นจากความทุกข์ทรมาน ต้นกำเนิดของการทำบุญในวันอุลลัมพนสังฆทานมาจากเรื่องพระโมคคัลลานะอรหันต์เถระเจ้าช่วยมารดาพ้นจากความทุกข์ทรมานในคัมภีร์อุลลัมพนสูตร เมื่อคัมภีร์อุลลัมพนสูตรได้รับการแปลเป็นภาษาจีนในสมัยราชวงศ์จิ้น (ค.ศ. 265-420) เรื่องดังกล่าวได้รับความนิยมชมชอบจากชาวจีนผู้ที่เน้นความกตัญญูตเวทิตามาแต่เดิม ทำให้พิธีอุลลัมพนสังฆทานได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

2. ชาวจีนแต่จิวอพยพสู่ประเทศไทยหลายระลอกกระหว่างคริสตศวรรษที่ 12 จนถึงต้นคริสตศวรรษที่ 20 ชาวจีนด้วยปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมทั้งภายในและภายนอก จังหวัดชลบุรีซึ่งได้เปรียบจากการเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเมืองท่าสำคัญมาแต่ครั้งโบราณกาลเป็นจุดเปลี่ยน

ระบบการขนส่งระหว่างทางน้ำและทางบกทั้งภายในและระหว่างประเทศ ได้รับความนิยมจากชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนแต่จิวในการติดต่อค้าขาย อพยพตั้งหลักแหล่งอาศัยรวมทั้งสืบลูกสืบหลานกันเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นย่านชุมชนจีนที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดังที่ ไสว วิศวานันท์ (2539, หน้า 127-128) ได้สรุปไว้ดังนี้

ประการแรก ความเป็นไปได้และทิศทางที่แน่นอนในการอพยพ กล่าวคือ จุดหมายปลายทางที่จะอพยพไปได้มีการติดต่อสื่อสารกับคนถิ่นเดิม ถูกกำหนดด้วยเส้นทางการคมนาคมและอุปสรรคการขนส่งซึ่งมีทิศทางที่แน่นอน และในจุดปลายทางมีผู้ชักใยซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องตระกูลเดียวกันหรือญาติทางคู่สมรส หรือผู้ที่อยู่หมู่บ้านเดียวกัน ฉะนั้นหากผู้อพยพมาใหม่เกิดเดือดร้อนอย่างไร ผู้อพยพที่มาอยู่ก่อนจะได้หาทางช่วยเหลือ จึงเกิดปรากฏการณ์ที่ท้องถิ่นซึ่งอพยพออกและอพยพเข้ามีการกระจุกตัวมาก

ประการที่สอง ความมุ่งหมายของการอพยพที่สำคัญเนื่องมาจากทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นจึงเกิดกระแสการอพยพไปนอกประเทศอย่างต่อเนื่องเป็นจำนวนมาก กล่าวคือผู้อพยพส่วนใหญ่เป็นชาวนา ผู้รับจ้างและช่างฝีมือ ผู้คนเหล่านี้มีความมุ่งหมายในการอพยพออกต่างประเทศ เพื่อประกอบอาชีพและมีรายได้เพิ่มขึ้น ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตน นอกจากนี้ครอบครัวชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่มีครอบครัวทั้งสองทางหรือสองภรรยา ต้องแยกจากกันเมื่อต้องการขยายตัวของธุรกิจหรือจากสาเหตุอื่น ๆ ภายในครอบครัว การไหลเทของสมาชิกในครอบครัวจึงเป็นสิ่งปกติ และจากการเกิดความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างถิ่นเดิมของชาวจีนโพ้นทะเลกับต่างประเทศด้านการค้าและความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ก็มีส่วนผลักดันให้เกิดความต้องการจะอพยพไปยังต่างประเทศมากขึ้น

ประการที่สาม นโยบายของรัฐบาลที่เป็นฝ่ายอพยพออกและอพยพเข้ามีส่วนชี้ขาดการอพยพ ซึ่งเห็นได้ชัดว่า ในสมัยโบราณช่วงที่จีนยังใช้นโยบายการห้ามประชาชนออกทะเล ปริมาณการอพยพออกนอกมีจำนวนน้อย หลังจากได้ยกเลิกนโยบายการดังกล่าว ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางคมนาคม ทำให้เกิดกระแสสูงของการอพยพอย่างต่อเนื่อง เมื่อเกิดแรงกดดันจากนโยบายของรัฐบาลประเทศทั้งสองฝ่าย กระแสต่ำของการอพยพจะปรากฏขึ้นอีก

ประการที่สี่ จากค่านิยมด้านวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้อพยพ ทำให้ผู้อพยพจะต้องรักษาความสัมพันธ์กับถิ่นเดิมอย่างใกล้ชิด ซึ่งค่านิยมดังกล่าว ได้แก่ การเล็งคุณค่าดีพี่น้อง การสรรเสริญบรรพบุรุษของตน การปฏิบัติตามหลักกรรมหรือจารีตประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ความระลึกถึงบ้านเกิดอยู่อย่างสุดซึ้ง การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ทำให้ตนสบายใจ การทำความดีเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ การสนับสนุนการให้การศึกษา และการเพิ่มพูนความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

3. ผลการศึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรีพบว่า ไม่ว่าจะในครอบครัวหรือในศาสนสถานจีน ขั้นตอนการปฏิบัติประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีน แบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการปฏิบัติก่อนประเพณีซึ่งเป็นขั้นเตรียมการในด้านอาหารสิ่งของเครื่องใช้ การจัดสถานที่ต่าง ๆ ในการประกอบพิธี และขั้นตอนการปฏิบัติในวันประเพณี ซึ่งเป็นขั้นการประกอบพิธีเช่นไหว้ต่าง ๆ

สำหรับความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ที่สะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในการปฏิบัติในประเพณีสารทจีนนั้นมีหลากหลายความเชื่อด้วยกัน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า ความเชื่อเรื่องวิญญาณหรือชีวิตหลังความตาย ความเชื่อการทำบุญ ความเชื่ออาหารที่เป็นมงคล และความเชื่อเกี่ยวกับการเผาเครื่องเซ่นไหว้ ทั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความเชื่อดังที่ ภาวดี มหาพันธ์ (2554, หน้า 108) ได้กล่าวว่า ชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงทำให้ความเชื่อมีความจำเป็น เพราะการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ย่อมเป็นไปตามหลักของความเชื่อนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิต ชาวจีนเป็นกลุ่มชนที่มีประวัติวัฒนธรรมอันเก่าแก่และยาวนาน มีแนวความคิดความเชื่อหลากหลายตามยุคสมัยการพัฒนาสังคมต่าง ๆ ความเชื่อใดเมื่อปฏิบัติตามแล้วรู้สึกว่ามีชีวิตมากขึ้น จะสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงไม่น่าแปลกใจที่เห็นชาวไทยเชื้อสายจีนมีความเชื่ออันหลากหลาย ที่เกี่ยวกับประเพณีสารทจีน

ผลจากการศึกษาทั้งหมดสรุปได้ว่า ประเพณีสารทจีนของชาวจีนในประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิม และประเพณี

เช่นสรวงบุชาในสมัยโบราณของจีน ความเชื่อเรื่อง “ซานกวน” “ซานหยวน” ทางศาสนาเต๋า และความเชื่อเรื่องการจัดงานอุทิศหมันสังฆทานเพื่อทำทานอุทิศส่วนกุศลแก่วิญญาณ และปลดวิญญาณให้พ้นจากทุกข์ในพุทธศาสนาเถรวาท ประเพณีสารทจีนเป็นประเพณีที่ชาวจีนทุกกลุ่มชนต่างให้ความสำคัญ และปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาล โดยเฉพาะชาวจีนแต่้จิวผู้ที่มีภูมิลำเนาในถิ่นเฉาโจว มณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน เป็นกลุ่มชนที่ให้ความสำคัญและยึดมั่นในการเซ่นไหว้วิญญาณในโอกาสต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง ชาวจีนแต่้จิวได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทย โดยเฉพาะในจังหวัดชลบุรี เป็นหลายระลอกด้วยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการสืบลูกสืบหลานและสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่้จิวในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ในปัจจุบันยังคงยึดถือปฏิบัติประเพณีสารทจีนอยู่อย่างเข้มแข็ง และจากความเชื่อเรื่องเทพเจ้า ความเชื่อเรื่องวิญญาณ หรือชีวิตหลังความตาย ความเชื่อการทำบุญ ความเชื่ออาหารที่เป็นมงคล และความเชื่อเกี่ยวกับการเผาเครื่องเซ่นไหว้ เป็นต้น ที่สะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในการปฏิบัติในประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนแต่้จิวนั้น สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมจีนได้ค่อนข้างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาเฉพาะด้านเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ของชาวไทยเชื้อสายจีนอย่างหลากหลาย เพื่อเป็นการเรียนรู้ประเพณีชาวไทยเชื้อสายจีนอย่างรอบด้าน
2. ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาประเพณีของชนกลุ่มเชื้อสายจีนอื่น ๆ เช่น ชาวไทยเชื้อจีนกวางตุ้งชาวไทยเชื้อจีนฮกเกี้ยน ชาวไทยเชื้อจีนแคะ และชาวไทยเชื้อจีนไหหลำ เป็นต้น เพื่อให้เข้าใจความเหมือนและความแตกต่างในด้านขั้นตอนการปฏิบัติและความเชื่อ
3. ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาประเพณีในเชิงเปรียบเทียบให้มากขึ้นในมิติของเทศกาลที่แตกต่าง และการเปรียบเทียบในมิติกลุ่มชนที่แตกต่าง เพื่อให้เข้าใจความแตกต่าง ความเหมือน และความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีหรือกลุ่มชนที่เปรียบเทียบกันนั้น

บรรณานุกรม

- จิตรา ก่ออันนทเกียรติ. (2550). *ธรรมเนียมจีน มีเหมือน มีต่าง มีแปลก* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: จิตรา.
- ถาวร ลิกขโกศล. (2549). สารทจีน: เทศกาลสำคัญที่กำลังเปลี่ยนแปลง. *ศิลปวัฒนธรรม*, 27(10), 87-101.
- ถาวร ลิกขโกศล. (2552). ชัดลักษณะจีนแต่ใจ (4). *ศิลปวัฒนธรรม*, 30(7), 156-169.
- บุญเดิม พันรอบ. (2532). *คนจีนและชุมชนจีนในชลบุรี*. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “ชลบุรี: ประวัติศาสตร์และศิลปะวัฒนธรรม” วันที่ 13-16 กันยายน (หน้า 1-21).
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2550). งานสารททึงกระจัดของชาวจีน วันฉลองการเก็บเกี่ยวหรือวันปล่อยผี. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 27(1), 64-81.
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. (2542). *บูรณาการของเยาวชนจีนในประเทศไทย*. ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- พัชรินทร์ บุญนิยม. (2514). *ระบบความเชื่อของคนจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาโบราณคดี, คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ภารดี มหาขันธ์. (2554). *ตระกูลแซ่ในจังหวัดชลบุรี: วิถีและพลัง*. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ. (2552). เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญในศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงคราม. *เอกสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย*, 29(3), 113-137.
- วันทิพย์ สิ้นสูงสุด. (2536). *จีน-เทศกาลและวันสำคัญ*. กรุงเทพฯ: สายใจ.
- ไสว วิควานันท์. (2539). *บทบาทของชาวจีนช่วงหลังทำสนธิสัญญาเบาว์ริง* ชาวจีนแต่ใจในประเทศไทยและในภูมิภาคเดิมน่าสนใจที่เขาสันสมัยที่สอง ทำเรือข้ามโถว (พ.ศ. 2403-พ.ศ. 2492 หรือ ค.ศ. 1860-1949). กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Xiao Fang. (1998). *Wang ling xinyang yu Zhongyuan jie su*. Wenshi zhishi, 1998(11). Beijing: Zhonghua Shuju. 69-73.
- Yang Simin. (1991). *Lun Zhongyuan jie de xingcheng, fazhan ji wenhua jiazhi*. Guizhou Wenshi Congkan, 1991(02), 127-133.